

PERISCOOP

Commentaar uit het Wetenschappelijk Instituut

Provincie en pluriformiteit

De herontdekking van de provincie heeft sterk te maken met de onvervangbare rol van deze bestuurslaag op het gebied van de zorg voor het leefmilieu, inclusief het geestelijk leefklimaat. Voor de christen-democratie is er een bijzonder aspect verbonden aan die herontdekking en de nieuwe macht van de provincie. De provincie speelt een uiterst belangrijke rol, zo ervaren we eigenlijk sinds kort, in de garantie of aan de andere kant ook wel de inperking, van de pluriformiteit in het onderwijs, de zorgsector, het welzijnsbeleid, zelfs het publieke klimaat. IJkpunt is de vraag, of er ruimte blijft voor bijzonder onderwijs, voor identiteitsgebonden ziekenhuizen, bejaardenoorden, verzorgingstehuizen, ruimte ook voor op levensbeschouwelijke grondslag gestoelde organisaties, ook in het vormingswerk, het jeugdwerk, de emancipatiebeweging. Te denken valt uiteraard op de eerste plaats aan een onderwijs- en scholingsbeleid, veelvormig, bereikbaar, hoogwaardig. Het gaat om mogelijkheden van her- en bijscholing, van *education permanente*, van voldoende aandacht voor die scholings- en cursusfaciliteiten, die niet direct een economische duiding hebben. Het gaat om een provinciaal welzijnsbeleid, maar het gaat ook om een geconcentreerde aandacht voor dat snel in belang winnend fenomeen van de provinciale omroepen. Het CDA-modelprogramma

voor de provincie heeft terecht gewezen op het belang van een regime, waarin onafhankelijkheid, pluriformiteit (en zou ik willen zeggen de nadrukkelijke ondersteuning van lokale en maatschappelijke activiteiten, inclusief die van de kerken) is verankerd. Als de mogelijkheden van de omroepen echter een verdere aanslag zouden betekenen op de regionale pers is er per saldo nog weinig winst. Binnen de beperkte mogelijkheden van de provincie is hier zorgvuldigheid geboden.

De discussie over pluriformiteit en de plaats van de levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties en instellingen heeft zich tot op heden vooral afgespeeld op nationaal en soms lokaal niveau. De demografische ontwikkelingen, de schaalvergroting, de behoefte aan kwaliteitsverbetering leiden echter tot samenvoegingen, concentraties en soms grote nieuwe instellingen. Modernisering en bezuinigingen leiden tot sluiting van sommige bestaande. Met andere woorden: we staan midden in een proces van hervervorming in de onderwijssector, de zorgsector en de welzijnssector. In die wellicht in de toekomst in vele gebieden dramatische vormen aannemende hervervorming speelt de provincie dikwijls een centrale rol. Niet zelden worden daarbij enkele uitgangspunten gehanteerd, die voor de bijzondere

instellingen zeer nadelig zijn en het pluri-forme aanbod uithollen.

Op de eerste plaats wordt het argument gehanteerd, dat de secularisering automatisch tot reductie van het aanbod zou moeten leiden, dat op basis van levensbeschouwelijke identiteit nu aanwezig is. Daarbij wordt voorbij gegaan aan het gegeven, dat vele burgers voor een aantal voorzieningen helemaal geen voorkeur hebben voor het neutrale, ook al zijn zij zelf niet meer actief kerkelijk participierend. De jaren zeventig hebben velen, met name ten aanzien van het onderwijs, doen beseffen dat er niet zo iets is als neutraliteit in de zin van algemeenheid. De keuze voor neutraliteit is óók een keuze voor een bepaalde identiteit. Het is daarom ook niet verwonderlijk, dat in het onderwijs vele ouders, ondanks eigen secularisatie, toch kiezen voor christelijke instellingen. Daarbij wordt nog al eens het kwaliteitsargument gehanteerd. Dat is volstrekt legitiem: wij mogen er van uitgaan, dat de kwaliteit van bijzondere scholen of instellingen, ook alles te maken heeft met het mensbeeld, dat bij dat onderwijs of die zorg uitgangspunt is. Tevens is het engagement van vrijwillige bestuurders, de controle van achterbannen, het gedragen worden van instellingen door velen ook, iets dat tot duidelijke kwaliteitsverhoging en bewaking kan bijdragen.

Kleurverschieten

Het hier gehanteerde argument hangt samen met de stelling, die vooral bij fusies nog al eens tot kleurverschieten van instellingen leidt. Als er toch schaalvergroting aan de orde is, dan zouden de bijzondere instellingen maar met algemene instellingen moeten fuseren en de kleur van de laatste moeten overnemen. Zo worden immers meer mensen bereikt. Hier gaat men ook nog uit van een andere veronderstelling, namelijk dat de bijzondere instellingen er eigenlijk uitsluitend zijn voor de mensen van de eigen kleur. Maar in het denken van kerken en maatschappelijke

organisaties is, niet zelden ook duidelijk theologisch onderbouwd, al lang de lijn ontwikkeld, dat de onderwijs-, de zorg-, de welzijnsvoorzieningen er niet alleen en er soms zelfs niet op de eerste plaats zijn voor de eigen kring, maar dat men een taak en een opdracht heeft voor de gehele gemeenschap.

Er is meer aan de hand: Er begint ook bij velen het besef door te dringen, dat de kaders van onafhankelijke waardenoverdracht in onze cultuur belangrijker dan ooit zijn, nu de dwangmatigheid van een soort waardenoverdracht, die van de commerciële en consumentistische, velen beangstigt, en men zich realiseert, dat hier nèt het ziekmakende en het onvrije van onze samenleving gezocht moet worden. Er is uiteraard ook nog een andere zaak aan de orde: provinciebestuurders doen er goed aan een gezond wantrouwen te ontwikkelen tegen de schaalmythe. Zo dikwijls worden de voordelen van een vergrote schaal vergeleken met de nadelen van kleine instellingen en voorzieningen, maar doordat vergeten wordt de andere kant van de balans te vermelden, de nadelen van de grote schaal en de voordelen van de kleine, wordt eigenlijk nooit de echte balans opgemaakt.

Automatismen stoppen

Christen-democratische provinciale bestuurders staan in de komende jaren voor een bijzondere agenda in de samenwerking met en de bescherming van instellingen met een levensbeschouwelijke identiteit.

Op de allereerste plaats ten aanzien van het onderwijs. Er worden in de christelijke onderwijswereld alternatieven ontwikkeld op de samenvoegings- en concentratieplannen, waardoor de nabijheid van de lesplaats, de pluriformiteit en de kwaliteit toch verenigbaar lijken. Als velen in onze samenleving, participerende christenen of niet, het belangrijk vinden, dat de overdracht van de normen en waarden die bepalend zijn geweest voor onze cultuur blijft

plaatsvinden en dat een nieuwe generatie tenminste een kans krijgt om kennis te maken met de basisnoties van het christendom, dan moet er een duidelijke inspanning geleverd worden om in de herverkaveling van de onderwijsvoorzieningen ons grondwettelijk uitgangspunt terzake recht te blijven doen. Het is in dit verband dan ook volstrekt onjuist om bij het bijzondere onderwijs hogere en zwaardere normen aan te leggen dan bij het openbare.

Ook het openbaar onderwijs hoort waarden en normen die bepalend zijn voor onze cultuur over te dragen

---

Op de tweede plaats zullen er op provinciaal niveau grote beslissingen moeten worden genomen ten aanzien van de zorgsector: gezondheidszorg en bejaardenzorg, gehandicaptenzorg. Het is een sector, die wat levensbeschouwelijke kleur betreft, nogal onder druk is komen te staan.

Het gaat erom de automatismen tot neutralisering en veralgemenisering te stoppen. Dat is al heel duidelijk in het geval van de zorg die betrekking heeft op de diepste roerselen van de mens, in de geestelijke gezondheidszorg. Pluriformiteit speelt uiteraard ook een belangrijke rol, als het erom gaat nog de mogelijkheid te hebben om in de gezondheidszorg bepaalde waarden ten aanzien van het beginnende en eindigende, en het onvolwaardige leven, te behouden. Maar het mag gezegd worden, dat sfeer en zorgvuldigheid in onze zorginstellingen ook iets te maken

hebben met het mensbeeld en daarmee met identiteit. Wij willen onze oudere mensen toch de kans geven om in de sfeer van hun hele leven, of niet zelden in een herstel van de zijnsbeleving van hun jonge jaren, hun laatste levensfase door te maken.

En daar waar de veralgemenisering zich heeft doorgezet, niet zelden als een duidelijk secularisatie- en afwijzingsprogramma, moeten wij zorg blijven dragen, dat degenen die op die voorzieningen zijn aangewezen, toch de kans krijgen ook geestelijk de verzorging te krijgen en de kans tot participatie in de eredienst, waarop zij dikwijls juist op de kernmomenten van het bestaan zo'n behoefte hebben. Bij de planning op provinciaal niveau, bij de uitleg van de gezondheidsregio's, bij de stichting van multifunctionele eenheden mag en moet identiteit als planningscriterium een rol spelen.

Een volgend programmapunt betreft de regionale omroepen. De steeds belangrijkere functie die zij hebben als vertolker van wat er aan de basis in de provincie gebeurt en leeft, houdt tevens in, dat zij duidelijk verwijzen naar activiteiten op kerkelijk vlak en van identiteitsgebonden organisaties. In vele streken heeft de individualisering het gewonnen van de secularisering en zijn de kerken en christelijke organisaties relatief nog de kweekplaatsen en reservoirs van vrijwilligheid en maatschappelijke zorg. Hier past ruimte voor een evenwaardige en creatieve aandachtverlening, en een verzet tegen de bewuste of onbewuste marginalisering van het levensbeschouwelijke nieuws of activiteiten.

In dezelfde sfeer ligt het beleid ten aanzien van subsidiëring van maatschappelijke initiatieven op het terrein van de cultuur, bewustwording van Derde Wereld- en milieuproblemen, manifestaties, informele vorming en dergelijke. Ook hier een beleid van gelijkwaardigheid, zowel wat de organisatie betreft, als het te subsidiëren initiatief en geen druk tot veralgemenisering met de gouden koorde.

Zelfs in het monumentenbeleid en in het

kader van de ruimtelijke ordening komt de relatie met kerkelijke en levensbeschouwelijke instituten aan de orde. Soms gaat het bij de bemoeienis van de provincie met gemeentelijke planning om ruimte voor gebouwen voor de eredienst; dikwijls ook zal het gaan om behoud en restauratie van gebouwen – niet alleen kerken – die vanuit bouwkundige overwegingen, maar ook op religieus-historische gronden bewaard dienen te blijven. Terecht onthulde enkele jaren geleden de Brabantse Commissaris van de Koningin in de gemeente Nuenen een monument, dat opgedragen was aan de religieuzen, 'omdat zij – naar de titel van een historische studie – Brabant groot maakten'.

Een volwassen gesprek

Geschiedenis of restauratie staan echter bepaald niet op de eerste plaats. De christen-democratie is iets anders dan de advocaat van de gevestigde belangen van het particulier initiatief. Het CDA gelooft in het particulier initiatief, omdat en in zoverre het een onvervangbare maatschappelijke

---

Provinciale bestuurders moeten het gesprek zoeken met particuliere organisaties

---

functie vervult. Een functie op het terrein van de waardenoverdracht, op het terrein van de waardenhandhaving, en op die vele terreinen, die gemeenschapstaak zijn en toch niet bij de overheid gedumpt kunnen of mogen worden. Als ook op provinciaal niveau het CDA opkomt voor de belan-

gen van particuliere organisaties en daarmee ook voor christelijke instellingen, dan geeft dat tegelijkertijd ook de mogelijkheid, de plicht tot een volwassen gesprek met die organisaties en instellingen. Het zou een goede zaak zijn, als provinciale bestuurders dat gesprek ook zochten, niet als aantasting van de autonomie, maar wel in het serieus nemen van elkaars taken en verantwoordelijkheden.

Nieuwe noodsituaties

Maatschappelijke organisaties en instellingen zijn belangrijk voor oude en nieuwe vormen van nood in onze samenleving. Veel particulier initiatief is ontstaan als antwoord op de nood van de tijd. Van thuiszorg voor stervenden tot thuisbieden aan zwerfkinderen, van herstel van eigenwaarde van WAO'ers en werklozen tot aanwezigheid boven de wanhoop uit bij drugverslaafden en uitgestotenen, van onderwijs aan allochtonen tot vrijwillige kinderopvang, van letterlijk eigenhandig natuurbehoud tot Derde Wereldwerk. Vormen van particulier initiatief, levensbeschouwelijke instellingen, die zeggen, dat niemand verloren mag gaan, er voor ieder bevrijding kan zijn, mogen op grond van hun pretentie op de centrale probleemgebieden van onze samenleving niet gemist worden en zij kunnen door onze overbelaste overheid niet gemist worden. Maar als zij steun voor doelstellingen en werk vragen, dan mogen zij vanuit ook het provinciale CDA bevestigd worden naar pretentie en realiteit.

En dat geldt ook, niet als voorschrift, maar als gespreksthema, de wijze, waarop de organisatie is ingericht, de band met de achterban, de *checks and balances*, de transparantie, hoe de inspraak geregeld is van gebruikers en stafleden, meer speciaal de vraag hoe de spanning tussen engagement en professionalisering wordt opgelost. Niet om bij de organisaties zwaardere eisen aan te leggen dan bijvoorbeeld de gemeentelijke of provinciale bureaucratieën, maar om de komende decennia het te kunnen opnemen voor een

echt relevant, vitaal en toekomstgericht particulier initiatief.

Het gesprek moet aan de organisaties en instellingen ook de mogelijkheid bieden aan te geven, hoe zij met hun identiteit willen omgaan. Niet als voorwaarde, maar om te kunnen uitdragen op welke wijze ook in nieuwe tijden de grondslag vertaald wordt. Het CDA kan in zo'n gesprek waarin de relatie grondslag-maatschappelijk handelen aan de orde komt, daar zelf ook nog heel wat van leren.

Onaangename kanten

Een zwaar ander gesprekspunt is de culturele revolutie die in heel wat instellingen nodig schijnt te zijn bij het nemen van de wissel van beheren naar besturen. Als de overheid zelf constateert, dat zij bepaalde taken niet zelf zou moeten entameren, als particuliere organisaties klagen over te grote regelzucht en beknotting en de eigen ambitie om autonomie hersteld te krijgen, dan moeten daaruit de consequenties getrokken kunnen worden. Dat verplicht dan ook tot bijvoorbeeld het opstellen van eigen herkenbare pedagogische profielen. Besturen in plaats van beheren betekent ook de onaangename kanten van de beslissingen, bijvoorbeeld in de bezuinigingssfeer en in het maken van keuzes, op zich te durven nemen. Het houdt soms een inspanning in om buiten de traditionele subsidies middelen proberen te verkrijgen, soms vrijwillige gemeenschapsmiddelen ten gunste van gemeenschapstaken.

Christen-democratische bestuurders en vertegenwoordigers kunnen zelf veel leren van de directe getuigenissen van noodsituaties, van mislukkingen en geslaagde formules, ook van gemiste kansen. Daartoe hoort ook de signalering, meer dan incidenteel indien daar aanleiding toe is, van achterstellingen, van uitsluitingen, van onbenut blijven van capaciteit.

Conclusies

Geen misverstand: het gesprek met de or-

ganisaties en instellingen op levensbeschouwelijke grondslag is niet alleen een gesprek met onderwijs- en zorginstellingen. Het is goed regelmatig ook met de andere organisaties communicatie en overleg te hebben: organisaties van werkgevers en werknemers, van ouderen, boerenbonden en sociale woningbouwverenigingen. Het zou onjuist zijn, als de relatie exclusief was met instellingen die zich op dezelfde of verwante grondslag baseren. Dat willen die organisaties niet en dat moet het CDA niet willen. In die zin ook is de verzuiling onherroepelijk voorbij. Het is goed, dat er directe communicatie is met instellingen van andere signatuur en met functionele organisaties, zoals provinciale (afdelingen van) verkeersorganisaties, milieu-organisaties, verenigingen tot behoud van kleine kernen, heemorganisaties, etc.

Tenslotte staat in de komende jaren hoog op de agenda de vraag, of instellingen, organisaties, voorzieningen, die gebaseerd zijn op levensbeschouwelijke identiteit hun – dikwijls broodnodig – werk en functioneren kunnen blijven voortzetten, volwaardig meespelen in de herverkaveling van onderwijs, zorg en in het gesprek over de sociaal-economische en culturele inrichting van de provincie, ook niet relevant kunnen en moeten worden op de echt nieuwe probleemgebieden. Het gaat om antwoorden op de automatismen van grootstedelijkheid als enig bestuurlijke formule, van centralisme bij de nationale overheid, van grootschaligheid bij de zorgvoorzieningen, van anonimisering in het sociale en culturele leven, van veralgemenisering van vooral het onderwijs en de gezondheidszorg. Bij de opstelling van de provinciale verkiezingsprogramma's was om deze agenda aan te pakken inspiratie en deskundigheid nodig. Ze zullen nodig blijven bij het waarmaken van de uitdaging voor vernieuwend provinciaal beleid in de jaren negentig.

J.J.A.M.v.G.